

Archeologisch vooronderzoek Pieter Deswartelaan project "Waterfront" (gem. Nieuwpoort, West-Vlaanderen)

Tom Boncquet

Ruben Willaert
restauratie & archeologie

Colofon

Ruben Willaert bvba

Auteur: Tom Boncquet

Foto's, tekeningen en plannen: Ruben Willaert bvba (tenzij anders vermeld)

In opdracht van: Sea Coast Invest nv

© Ruben Willaert bvba, Sijsele, februari 2011

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Prospectie	
Vergunningsnummer:	2011/016
Naam aanvrager:	Tom Boncquet
Naam site:	Nieuwpoort, Pieter Braeckelaan

Inhoud

1. Algemeen.....	4
1.1 Inleiding.....	4
1.2 Situering	5
1.3 Doelstelling.....	5
2. Historische achtergrond	6
3. Methodologie	9
4. Bodemkundige situering	10
5. Resultaten.....	11
6. Conclusie en aanbevelingen	16
Bijlagen	17
Sporenlijst.....	17
Vondstenlijst.....	18

1. Algemeen

1.1 Inleiding

Het archeologisch vooronderzoek vond plaats op de percelen 75T, 76C, 76D en 77T tussen de Pieter Braeckelaan en de Pieter Deswartelaan te Nieuwpoort. Op dit terrein is in de nabije toekomst de bouw gepland van een onderkelderd wooncomplex. Aangezien dergelijke grondwerken het archeologisch bodemarchief danig kunnen verstoren werd door de Vlaamse Overheid, Ruimte en Erfgoed, aangestuurd op een archeologisch vooronderzoek op het terrein. De site bevindt zich namelijk aan de rand van het laatmiddeleeuwse Nieuwpoort, alsook ter hoogte van de rand van de 17de-eeuwse vestingwerken rond de stad. Het onderzoeksgebied ligt ook in de directe nabijheid van het sluizencomplex van waaruit de inundatie van de IJzervlakte werd gestuurd tijdens de Eerste Wereldoorlog. De kans op de aanwezigheid van archeologische sporen en relictten is dus reëel.

De opdrachtgever van deze studie was de firma Sea Coast Invest nv uit Nieuwpoort die de werken op de terreinen uitvoert. Het graafwerk werd uitgevoerd door de firma Vacomet uit Roeselare.

Het archeologisch onderzoek vond plaats tussen 1 en 17 februari 2011 en werd uitgevoerd door de firma Ruben Willaert bvba, meer bepaald door Tom Boncquet, Pedro Pype en Jen Smet. De administratieve begeleiding gebeurde door Sam De Decker van Ruimte en Erfgoed. Het onderzoek kreeg de opgravingsvergunning 2011/016 en de werkcode NIE-PB-11.¹

¹ Wij willen alle partners, vooral de firma Sea Coast Invest nv, bedanken voor de vlotte samenwerking tijdens het project.

1.2 Situering

De site bevindt zich langs het kanaal Nieuwpoort-Duinkerke tussen de Pieter Braeckmanlaan en de Pieter Deswartelaan te Nieuwpoort, provincie West-Vlaanderen. Op het kadaster gaat het om de percelen 75T, 76C, 76D en 77T.

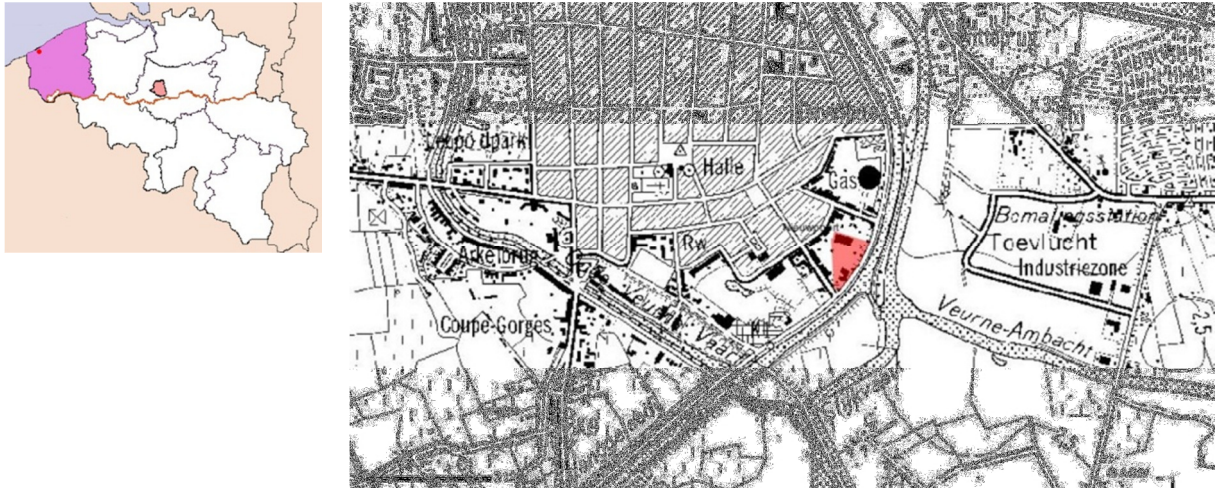

Fig. 1. Situering van het plangebied op de topografische kaart (met dank aan Sea Coast Invest nv)

1.3 Doelstelling

De uiteindelijke doelstelling van het onderzoek, zoals vermeld in de vergunning, was nagaan of er nog archeologische sporen in de ondergrond bewaard waren. Over het terrein was nog geen archeologische informatie bekend, maar door haar ligging was de kans groot dat er zich waardevol archeologisch erfgoed in de ondergrond bevond. De site bevindt zich namelijk aan de rand van het laatmiddeleeuwse Nieuwpoort. Het is ongekend welke activiteiten zich in deze zone afspeelden en wat de verhouding was tussen deze zone en de binnenstad en wat hiervan de archeologische neerslag was, maar de kans op aanwezigheid van sporen en relictten is reëel.

Een tweede aandachtspunt is de relatie met de 17de-eeuwse vestingwerken rond de stad Nieuwpoort. Het plangebied bevindt zich ter hoogte van een vooruitgeschoven bastion, maar het is niet gekend wat hiervan de uiterlijke verschijning was (materiaalgebruik) en of er nog sporen van resteren.

Een laatste aandachtspunt is de Eerste Wereldoorlog. Het plangebied bevindt zich in de directe nabijheid van het sluizencomplex van waaruit de inundatie van de IJzervlakte werd gestuurd en was daardoor van uitermate strategisch belang. De kans op aanwezigheid van oorlogsstructuren en –relictten is hoog.

2. Historische achtergrond

Van de historische bureaustudie werd, in overleg met Ruimte en Erfgoed, tijdens de startvergadering grotendeels afgezien. Dit omdat er recentelijk een uitgebreid cartografisch onderzoek was uitgevoerd voor de regio door de firma Antea Group², die een onderzoek uitvoert op een nabijgelegen terrein in Nieuwpoort. Hierbij werd ook beslist om meer de nadruk te leggen op het historische erfgoed uit de Eerste Wereldoorlog.

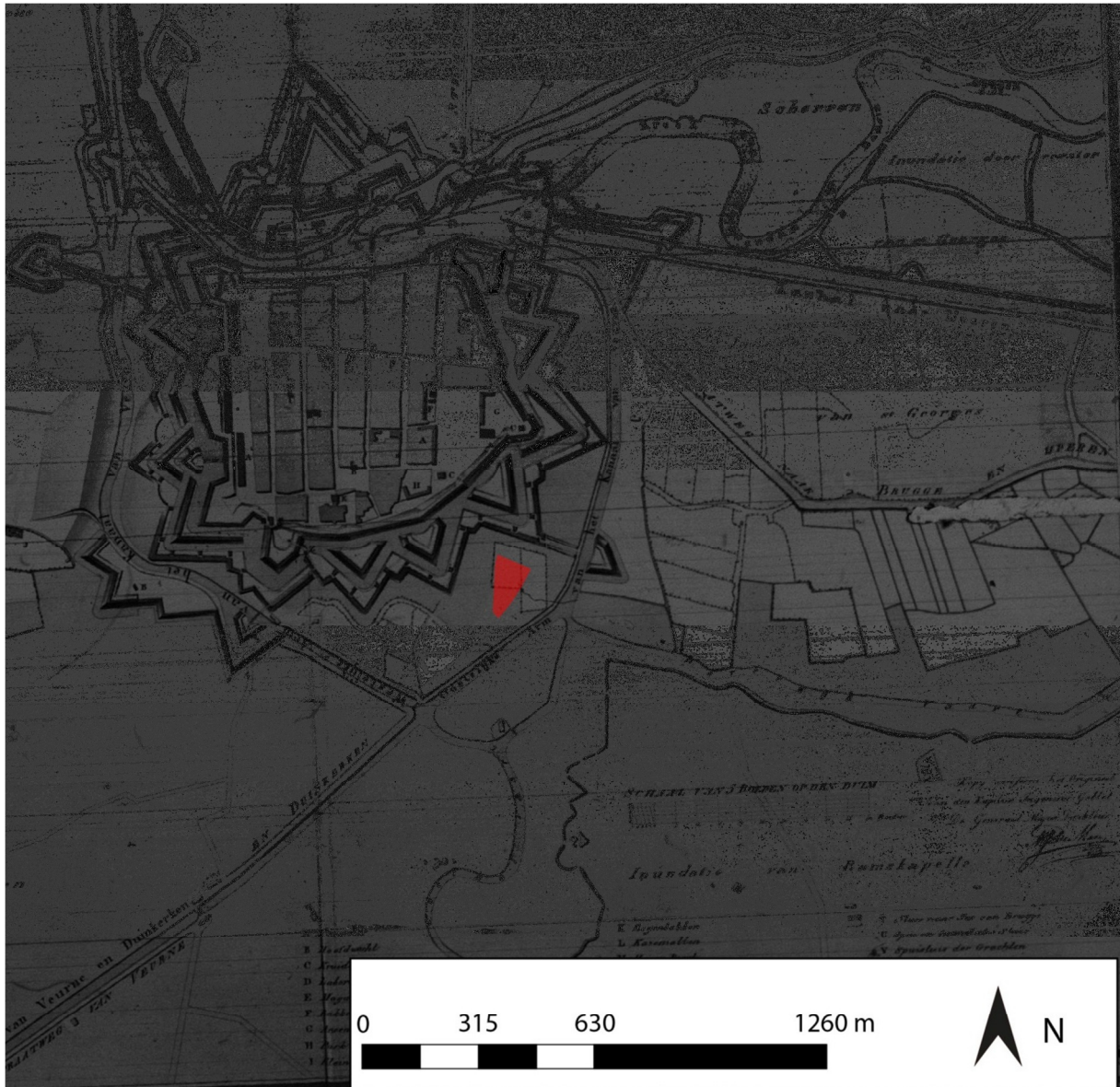

Fig. 2. Situering van het plangebied op een kaart uit 1826³

² Wij willen Antea Group bedanken voor de aanlevering van het historisch kaartmateriaal uit hun bureaustudie

³ *Plan der Vesting Nieuwpoort zoo als dezelve is goedgekeurd en uitgevoerd van 1816 tot 1822*, C.W. Eekhout jr., oktober 1826 (Algemeen Rijksarchief Brussel, Militaire kaarten [T298 n° 5553]). Met dank aan Antea Group.

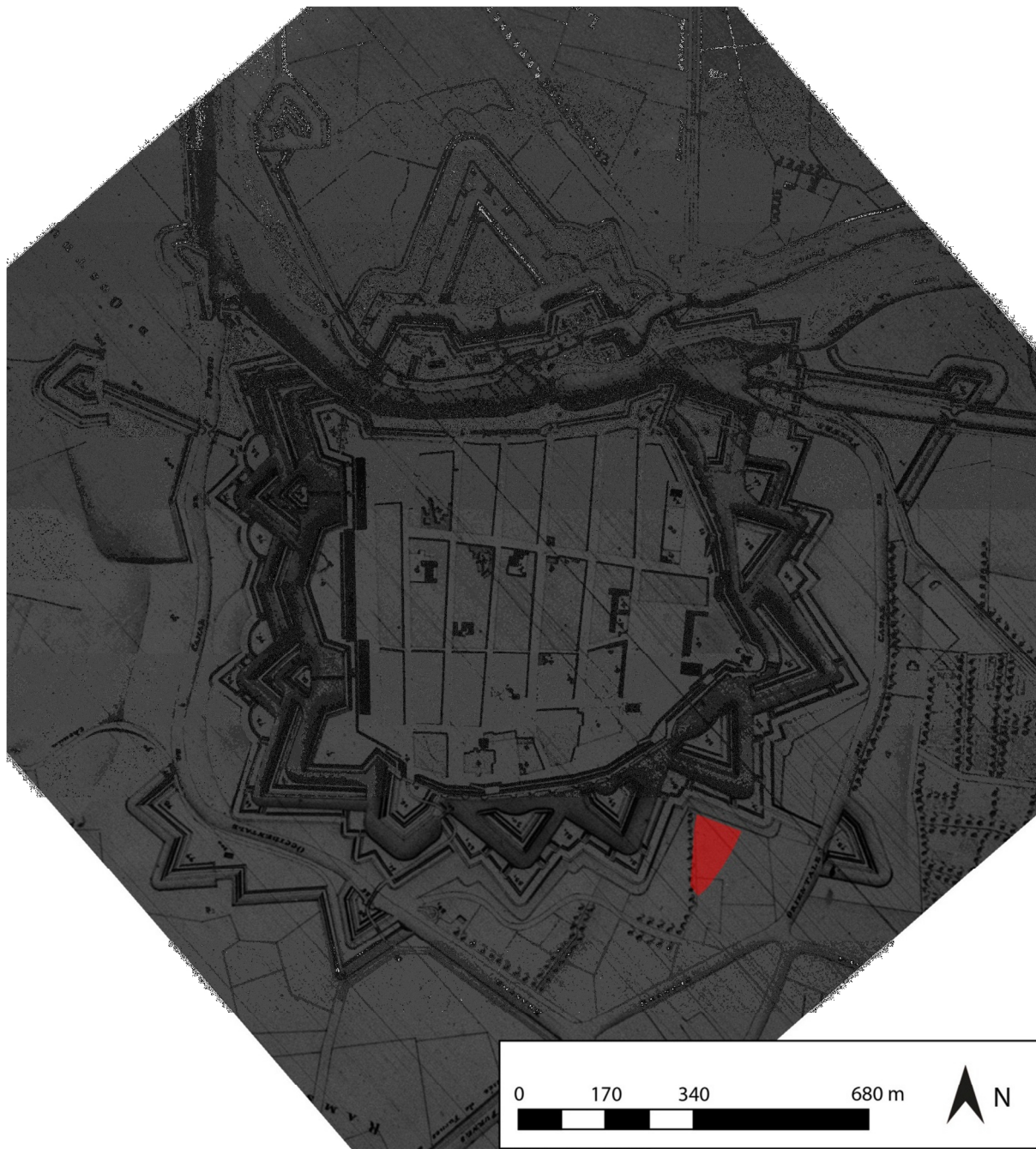

Fig. 3. Situering van het plangebied op een kaart uit het begin van de 19de eeuw⁴

⁴ *Plan de la place Nieuport*, begin 19de eeuw (Algemeen Rijksarchief Brussel, Militaire kaarten [T298 oud n° 00776]). Met dank aan Antea Group.

Fig. 4. Situering van het plangebied op een kaart uit begin 18de eeuw⁵, geprojecteerd op een recente topografische kaart

Op de historische kaarten is te zien dat het projectgebied zich net buiten de 17de-eeuwse stadsversterkingen bevindt. Het enige dat op deze kaarten binnen het plangebied zichtbaar is zijn enkele perceelsgrenzen en een kleine waterloop. Volgens de kaart uit het begin van de 18de eeuw

⁵ *Fortifications de Nieuwpoort, 1703-1709* (Algemeen Rijksarchief Brussel, Fonds Koninklijke Raad Filips V, [T093 Sect. VI, n° 534]). Met dank aan Antea Group.

(Fig. 4.) zou in de noordelijke hoek van het plangebied nog een deel van de buitenste verdedigingsgracht zichtbaar moeten zijn in de bodem.

Informatie omtrent Wereldoorlog I-erfgoed werd bekomen via de Universiteit Gent⁶. Hieruit bleek dat het potentieel om enige structuren uit die periode terug te vinden op het terrein bijzonder klein was. Op het terrein lag mogelijk een kleine geschutsofstelling uit eind 1918 en de loopgraven die op die locatie voorkomen bevinden zich waarschijnlijk onder de Pieter Deswartelaan, parallel met de waterloop.

3. Methodologie

Het vooronderzoek bestond uit het machinaal graven van enkele proefsleuven die het terrein in de lengterichting doorsnijden. Ze werden getrokken van west naar oost om een zo groot mogelijke doorsnede van het terrein te bekomen en op deze manier was ook de kans het grootst dat eventuele restanten van de 17de-eeuwse stadsversterkingen haaks werden doorsneden. Het graven gebeurde door een kraan op rupsbanden van 32 ton met een platte bak van 1,8 meter breed. In totaal moesten ongeveer 200 lopende meter proefsleuven getrokken worden.

Het onderzoek bestond uit twee fasen. In een eerste fase werd de teelaarde afgegraven tot op het archeologisch relevante niveau. Hierbij werd gekeken of er sporen van menselijke activiteiten bewaard waren in de moederbodem. Dit is het gedeelte van de bodem dat nooit door menselijk handelen is aangeroerd. In het geval grootschalige structuren werden aangesneden, zoals de grachten van de 17de-eeuwse versterkingen, werd in een tweede fase machinaal verdiept tot op de moederbodem. Op die manier kon een volledig dwarsprofiel geregistreerd worden.

Sleuf 1 had een lengte van 15,95 meter in het westelijk deel en 68,89 meter in het oostelijk deel en bevond zich het dichtst bij de Pieter Deswartelaan. Door de aanwezigheid van een huis dat tijdens het onderzoek nog op het terrein stond viel deze sleuf uiteen in twee segmenten. Het deel ten westen van het huis werd door een grote hoeveelheid puin en het overvloedige water dat zich in dit pakket bevond na een korte registratie snel opgegeven. Sleuf 2 had een lengte van 37,66 meter en lag tussen het huis en de loods die in het oostelijk deel van het terrein stond. Sleuf 3 tenslotte had een lengte van 88,07 meter en bevond zich langs de noordelijke rand van het terrein. Aangezien de bovenvermelde loods een groot deel van het terrein innam werd deze tijdens het onderzoek weggehaald. Hierdoor kon sleuf 3 helemaal doorgetrokken tot aan de oostelijke grens van het terrein opdat geen archeologische gegevens gemist werden.

De sleuven werden onder toezicht van drie archeologen aangelegd om eventueel aanwezige structuren niet te vernietigen en de correcte diepte te controleren. De aangetroffen sporen in het grondvlak werden indien nodig opgeschaafd, gefotografeerd en analoog ingetekend op schaal 1/50 volgens een lokaal meetsysteem. Bij het verdiepen van de sleuven ter hoogte van aanwezige

⁶ Met dank aan dr. Birger Stichelbaut van de Universiteit Gent voor het verschaffen van de informatie

grachten werd het profiel zorgvuldig opgekuist, gefotografeerd en ingetekend op schaal 1/20. Sommige sporen werden gecoupeerd om een dwarsdoorsnede te bekomen die meer informatie verschaft over de aard van het spoor; hierbij werd de coupe ook geregistreerd.

Het lokale meetsysteem, dat was uitgezet aan de hand van metalen piketten, en de omtrek van de gegraven sleuven werden digitaal ingemeten door een landmeter.

Tijdens de verwerking werd het vondstmateriaal gedetermineerd en werden de profieltekeningen en het grondplan gedigitaliseerd met het programma Adobe Illustrator. Dit werd bijgevoegd in dit rapport.

4. Bodemkundige situering

Op de bodemkaart van België staat het gebied gekarteerd als 'bebouwd', maar kan het wellicht gesitueerd worden binnen een grotere zone die aangeduid staat als 'kustduingrond' (gele zone op Fig. 5).

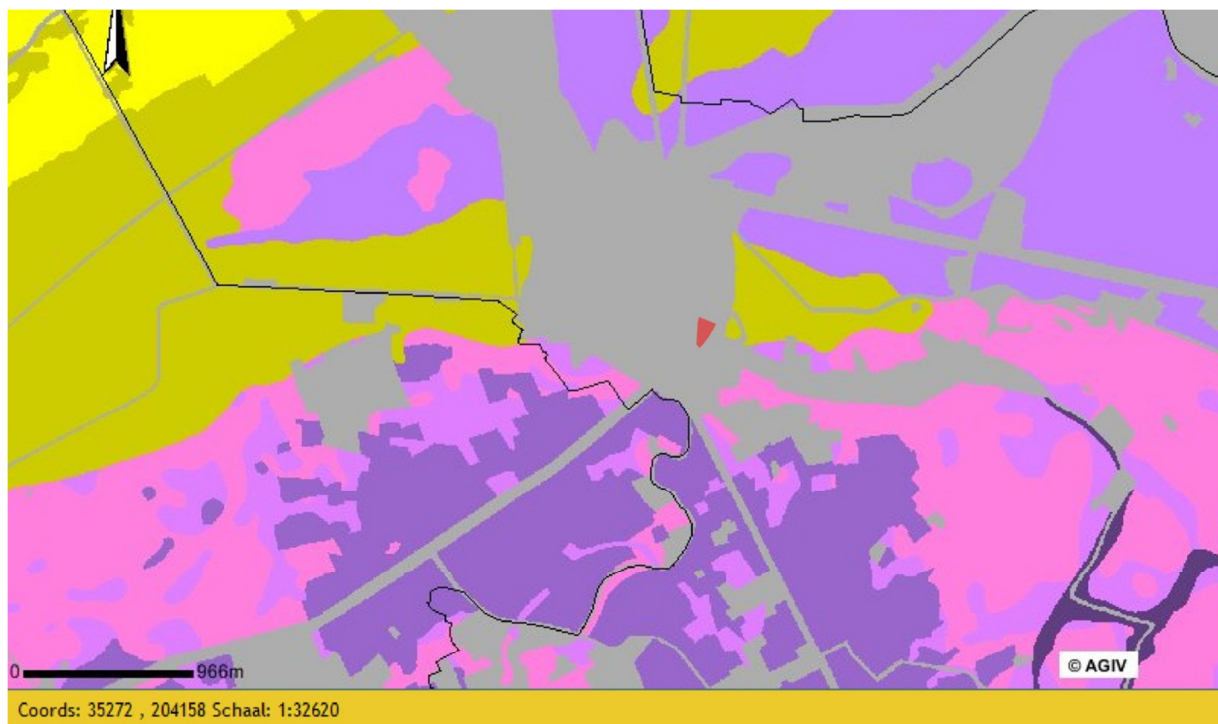

Fig. 5. Situering van het plangebied op de bodemkaart van België (www.agiv.be)

Bij het onderzoek bleek de bodem echter vooral uit licht zandige klei te bestaan, meer bepaald rond de overgang tussen zware zavel en lichte klei⁷. Het projectgebied situeert zich binnen een natuurlijk slikken- en schorregebied.

Voorgaand op het archeologisch onderzoek werd een booronderzoek uitgevoerd op het terrein door de firma Saneco. Een deel van de boringen werd uitgezet tot op 5,50 meter diepte, het andere deel tot op 3,50 meter. Er werden in totaal 15 boringen uitgezet in een willekeurige volgorde over het terrein. Op verschillende plaatsen werd klei gekarteerd bovenop een dik pakket zand. Op de meeste plaatsen werd echter leem gekarteerd in plaats van klei, dikwijls ook onder een dik pakket zand van ca. 1 meter dikte. Deze laatste bevindingen konden tijdens het terreinwerk niet bevestigd worden. In geen van de boringen werd veen aangetroffen, terwijl het gebied zich situeert op de grens waar basisveen werd vastgesteld. Het projectgebied ligt dus hoogstwaarschijnlijk net buiten deze grens.

5. Resultaten

Het archeologisch niveau bevindt zich op het terrein overall ongeveer op 3,40 – 3,50 meter TAW, dit is gemiddeld ongeveer 50 cm onder het maaiveld. Alle aangetroffen sporen waren zichtbaar binnen dit vlak.

In het westelijk deel van sleuf 1 bestond de ondergrond uit een dik puinpakket. Volgens mondelinge overlevering gaat het om materiaal uit de Eerste Wereldoorlog dat gebruikt is om een lokale depressie op te vullen. Het pakket bestaat voornamelijk uit baksteenpuin en was ongeveer 1,5 meter dik. De onderkant van het pakket situeerde zich rond 3,33 meter TAW. Dit rustte op blauwgrijze steriele klei.(Fig 6) Dit indiceert dat eventuele organische accumulatie in de depressie is weggehaald voor het dumpen van het puin, of dat deze heel miniem is gebleven en niet zichtbaar was in de coupe. De grote hoeveelheid hangwater die zich in dit puinpakket bevond bemoeilijkte wel de registratie.

⁷ Mondelinge communicatie met archeoloog Alexander Lehouck

Fig. 6. Het puinpakket in het westelijk deel van sleuf 1

In het oostelijk deel van sleuf 1 werd een gracht aangesneden met een noord-zuid verloop (S3). Bij het verdiepen bleek het om een brede gracht te gaan met vlakke bodem. De gracht was ongeveer 7,4 meter breed en had een maximale diepte van 2,05 meter ten opzichte van het maaiveld (1,93 meter TAW). Onderaan was duidelijk een zwarte organische accumulatielens zichtbaar van gemiddeld 15 cm dikte, wat erop wijst dat de gracht nog enige tijd opengelegen heeft na de laatste keer dat hij werd uitgekuist en voor de demping ervan (Fig 7). Deze gracht is te herkennen als een waterloop op de historische kaarten en is tot op heden bewaard als relict in de kadastrale organisatie. Het terrein was wellicht moerassig en werd via dergelijke grachten afgewaterd. Toen de graslanden verkaveld werden zal deze gracht hoogstwaarschijnlijk als perceelsgrens overgenomen zijn en zal de uiteindelijke demping van de gracht vrij recent te situeren zijn⁸. In de gracht werden onderaan twee pollenbakken gestoken voor eventueel verder onderzoek. Op basis van het vondstmateriaal dat afkomstig is uit een kuil die zich onder deze gracht bevond, waaronder een bodemfragment van een drinknapje in Siegburg-steengoed, kan deze gracht waarschijnlijk op het einde van de late middeleeuwen of het begin van de postmiddeleeuwen gesitueerd worden.

⁸ Schriftelijke mededeling Alexander Lehouck. Met dank.

Fig. 7. Zicht op het centrale deel van de gracht S3 in sleuf 1

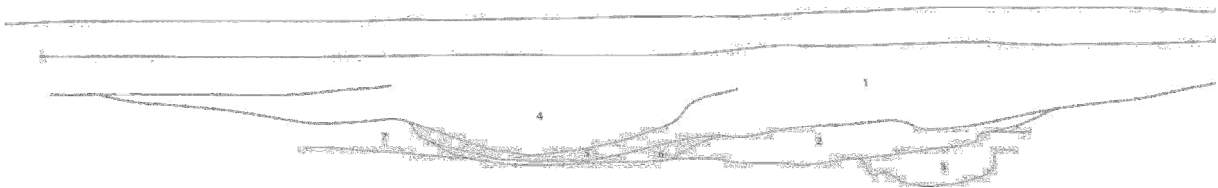

Fig. 8. Profieltekening van de gracht S3 in sleuf 1. Laagbeschrijvingen staan in bijlage in de sporenlijst

Onder deze gracht kwam nog een kuil aan het licht bestaande uit een roestkleurige zandige vulling waaruit een weinig aardewerk kon gerecupereerd worden. Dit situeert de kuil in de late middeleeuwen. Deze datering geeft meteen ook een *terminus post quem* voor de gracht die deze kuil oversnijdt.

In sleuf 2 werd een klein spoor aangetroffen dat enkel in het ZO-profiel werd herkend. Het is dus niet duidelijk om welk type spoor het hier gaat, vermoedelijk was het een greppeltje of een kleine kuil. Uit het spoor kon zowel voedselafval zoals oesterschelpen en botmateriaal gerecupereerd worden als enkele fragmenten aardewerk die in de 13de-14de eeuw kunnen gedateerd worden.

Ook in sleuf 3 werden twee gedeeltelijk bewaarde greppels herkend ter hoogte van het kijkvenster. De ene greppel (S6) was ongeveer 1,10 meter breed en was over een afstand van 3,20 meter bewaard. Het gaat om een greppel met een rechthoekig profiel en vlakke bodem, waaruit echter geen determineerbaar vondstmateriaal kon verzameld worden (Fig 10). De andere greppel (S5) had een breedte van ongeveer 0,45 meter en was over een afstand van 3,50 meter bewaard. De greppel had een ondiep lensvormig profiel met een sterk gebioturbeerde ondergrens (Fig 9). Uit de greppel konden enkele fragmenten aardewerk gerecupereerd worden.

Fig. 9 en 10. Coupe respectievelijk op de greppels S5 en S6 in sleuf 3

In sleuf 1 werd nog een kuil gevonden (S1) met afval dat te dateren is tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het gaat vooral om restanten van conservenblikken en een nog intacte Engelse voorraadfles uit wit glas.

Verder werden op het terrein vrij veel bomkuilen aangetroffen afkomstig van granaatinslagen. Vooral in het kijkvenster van sleuf 3 was de densiteit ervan heel duidelijk. Enkele van de kuilen werden gecoupeerd om meer informatie te proberen krijgen omtrent de datering en afkomst van de projectielen. De fragmenten die eruit naar boven kwamen waren echter dermate klein dat deze niet veel extra informatie konden bieden. Wel werden in sleuf 3 enkele losse fragmenten gevonden van obussen (105 mm kaliber) die vermoedelijk van Duitse afkomst zijn. Het feit dat het gebied blijkbaar zeer intensief beschoten is niet verwonderlijk door haar ligging nabij het sluisencomplex.

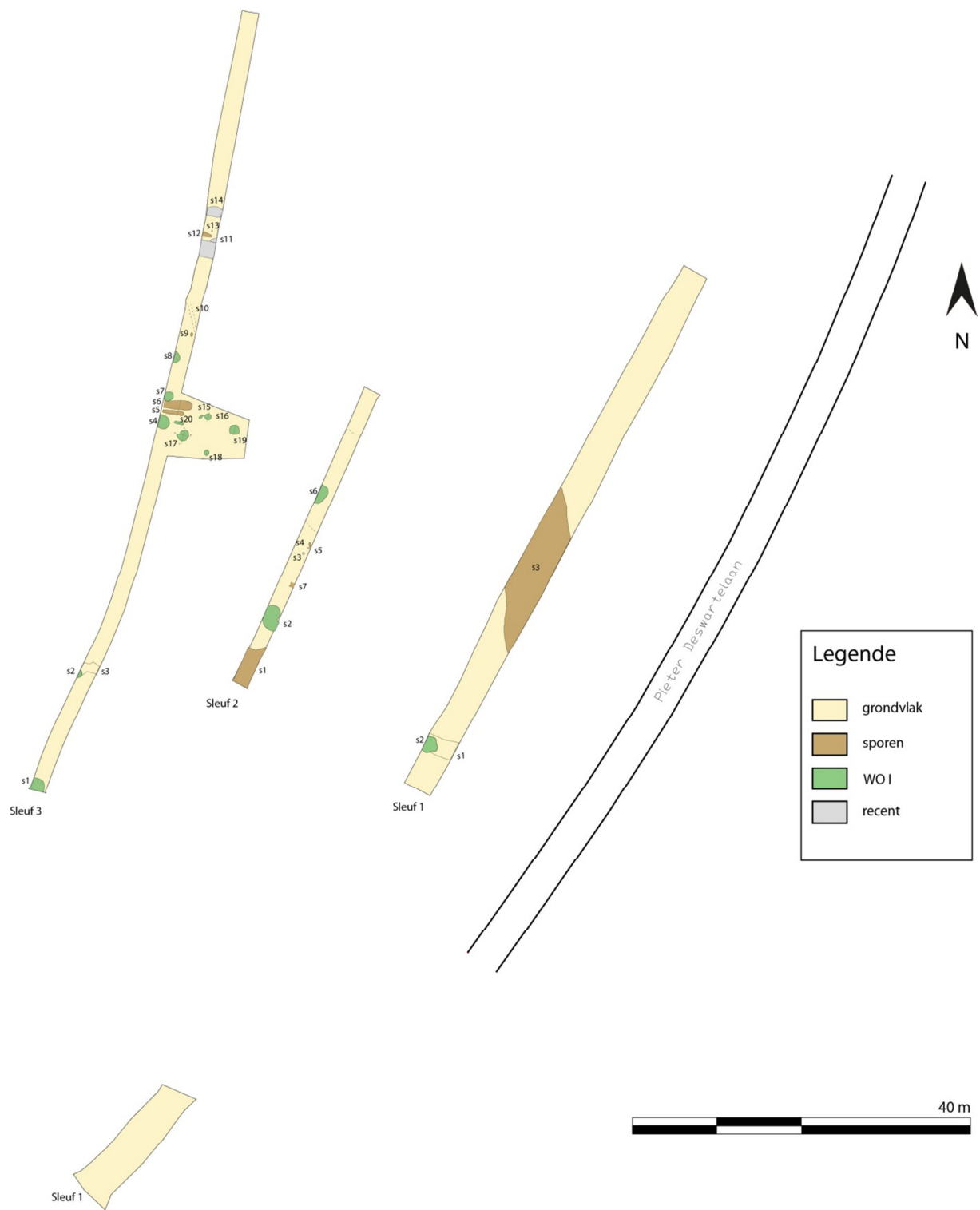

Fig. 11. Overzichtsplan van de aangetroffen sporen tijdens het onderzoek

6. Conclusie en aanbevelingen

Het terrein kenmerkt zich grotendeels door een afwezigheid van oude archeologische sporen. Tot de oudste aangetroffen sporen kunnen enkele slecht bewaarde greppeltjes gerekend worden die wellicht in de late middeleeuwen kunnen gesitueerd worden. Opmerkelijk is de brede gracht in het oostelijk deel van het terrein. Deze kan op basis van het vondstmateriaal waarschijnlijk ook op het einde van de late middeleeuwen of het begin van de postmiddeleeuwen gedateerd worden, waarna deze heel lang in gebruik moet zijn geweest als perceelsgrens.

Het meest opvallende binnen het onderzoeksgebied is de grote hoeveelheid bomkuilen die werd aangetroffen. Door haar ligging vlakbij het sluizencomplex van waaruit de inundatie van de IJzervlakte werd geregeld tijdens de Eerste Wereldoorlog zal het gebied slachtoffer geweest zijn van hevige artillerieaanvallen, wat duidelijk blijkt uit de impact die deze gehad hebben op het terrein. Van structuren uit deze periode werden geen sporen aangetroffen.

Omwille van de heel geringe aanwezigheid van archeologisch waardevolle sporen oordelen wij dat verder onderzoek op het terrein geen meerwaarde kan bieden aan het archeologisch erfgoed. Wij stellen daarom voor om het terrein vrij te geven voor verdere werkzaamheden.

Bijlagen

Sporenlijst

Sleuf 1

S1	Homogeen lichtgrijs zand met schelpengruis – natuurlijk
S2	Heterogene donkergrijze klei met veel ijzerfragmenten, baksteengruis, daktegels en WO I materiaal
S3	Heterogene grijsbruine zandige klei met daktegelfragmenten (ca. 19 ^{de} eeuw) en aardewerk
ZO-profiel Laag 1	Heterogene bruingrijze zandige klei met kleiige lenzen en weinig baksteengruis
ZO-profiel Laag 2	Donkerbruine sterk organische zandige klei met veel takjes en riet
ZO-profiel Laag 3	Heterogeen lichtgrijs/roestkleurig zand met baksteen- en daktegelfragmenten, aardewerk en bot
ZO-profiel Laag 4	Sterk heterogeen zand en zandige klei – brokkelige structuur (versmeten)
ZO-profiel Laag 5	Vettige zwarte klei met veel organisch materiaal
ZO-profiel Laag 6	Donkerbruingrijze zandige klei met organisch materiaal
ZO-profiel Laag 7	Gelaagd lichtgrijs zand en silteuze klei met reitdoorgroeiingen - natuurlijk

Sleuf 2

S1	Heterogeen bruin zandige klei met ijzeroer
S2	Heterogene bruine zandige vulling met brokken ijzer, baksteen, daktegelfragmenten, glas en een ontsteker
S3	Recente paalkuil
S4	Recente paalkuil
S5	Heterogeen bruin zandige klei met baksteengruis (geel), vermoedelijk greppeltje
S6	Vermoedelijk granaatinslag
S7	Kuil of greppel (enkel in profiel zichtbaar) met daktegels, baksteenfragmenten, oesterschelpen, botmateriaal en grijs aardewerk (13 ^{de} -14 ^{de} eeuw)

Sleuf 3

S1	Heterogeen bruin zandige klei – vermoedelijk granaatinslag
S2	Heterogeen bruin zandige klei – granaatinslag
S3	Homogeen beige/lichtbruin zand – natuurlijk
S4	Heterogeen bruin zandige klei met baksteengruis, Fe-brokken, kogelkop met afgeronde punt – vermoedelijk granaatinslag
S5	Heterogeen bruingrijze zandige klei
S6	Homogeen bruingrijze zandige klei
S7	Heterogeen bruin zandige klei
S8	Homogeen lichtgrijze licht zandige klei – natuurlijk
S9	Heterogeen grijze zandige klei
S10	Homogeen lichtgrijze zandige klei – natuurlijk
S11	Heterogeen bruingrijze zandige klei
S12	Heterogeen bruingrijze zandige klei

S13	Homogeen bruingrijze zandige klei
S14	Heterogeen bruingrijze zandige klei
S15	Heterogeen grijze zandige klei
S16	Heterogeen bruingrijze zandige zandige klei met Fe-fragmenten – vermoedelijk granaatinslag
S17	Heterogeen bruingrijze licht zandige klei met veel Fe-brokken - granaatinslag
S18	Heterogeen bruingrijze zandige klei met Fe-brokken – granaatinslag
S19	Heterogeen bruingrijze zandige klei – vermoedelijk granaatinslag
S20	Heterogeen bruingrijze zandige klei

Vondstenlijst

Sleuf 1

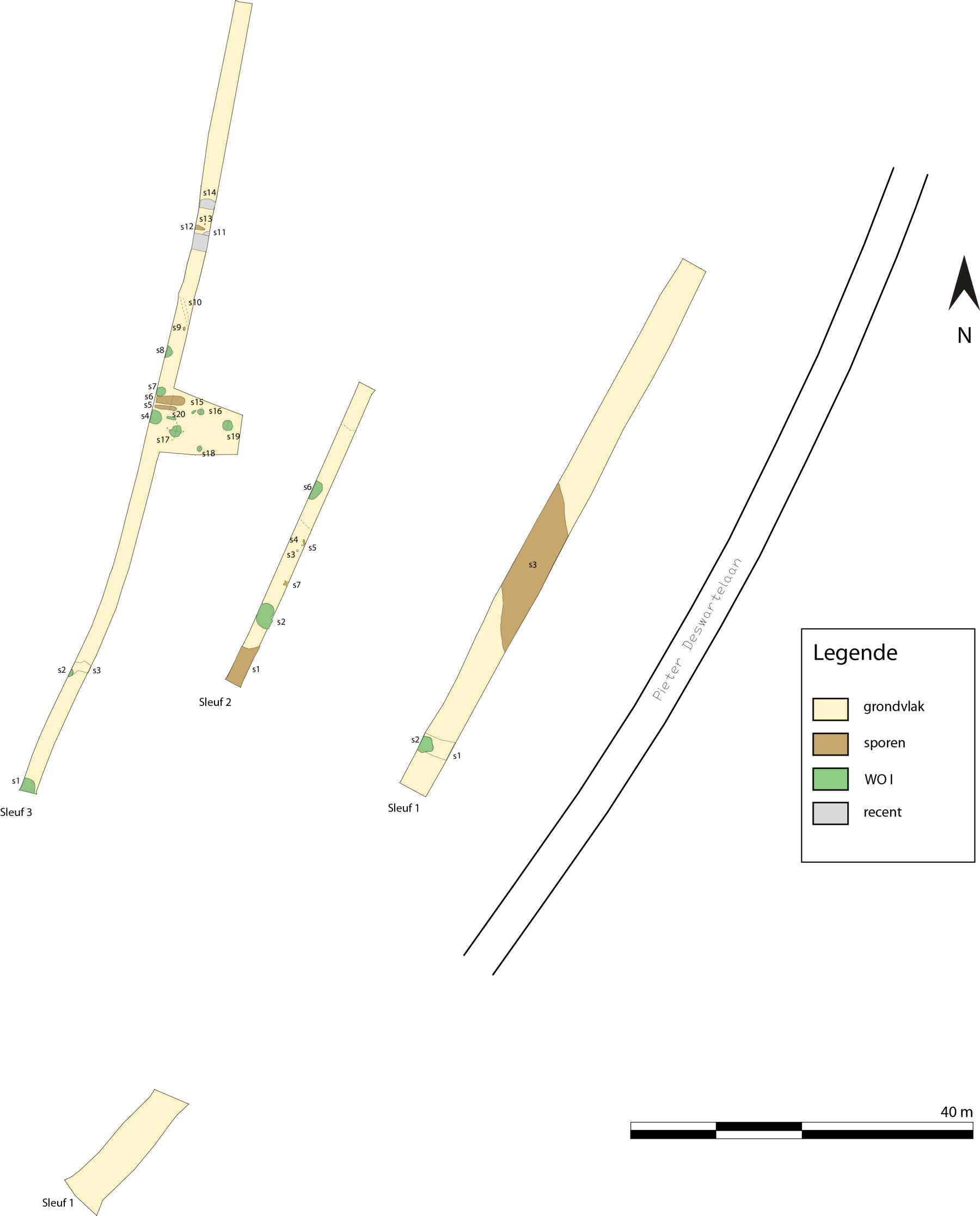
S2 aanleg	Voorraadfles uit wit glas met bodemmerk, WO I
S2	Fragmenten van conservenblikken en 1 ijzeren hulsfragment
S3 aanleg	2 daktegelfragmenten 1 botfragment
S3 profiel L2	1 wandfragment rood aardewerk
S3 profiel L3	1 vloertegel 3 wandfragmenten rood aardewerk 1 bodemfragment van een Slegburg drinknapje met uitgeknepen standring 2 botfragmenten

Sleuf 2

S2	Projectiefragment (Brits of Duits?)
S3	1 daktegelfragment 5 wandfragmenten grijs aardewerk 1 wandfragment rood aardewerk 2 wandfragmenten van kommen

Sleuf 3

S4	1 afgeronde koperen kogelpunt
----	-------------------------------

Legende

- grondvlak
- sporen
- WO I
- recent

40 m

Sleuf 2

Sleuf 1

Sleuf 3

Sleuf 1

Pieter Deswartelaan